

Havas László

klasszikafilológus, ókortörténész (Budapest, 1939. május 2.)

Középen Dr. Havas László, a díszdoktor

Amikor megszülettem, Európában még béke volt, úgyhogy életem első négy hónapja csendben telt el, utána annál zajosabbá vált. Legtöbb gyerekkori emlékem a második világháború bombázásaihoz kapcsolódik, amikor délutánként két óra tájban szabályosan mindig megjelentek az amerikai

bombázók, s utána azért sétáltunk el a számomra egyébként oly kedves Veszprém valamely pontjára, hogy megnézzük: melyik utca is tűnt el éppen. A szőnyegbombázásoknak ez lett a következménye. Egy alkalommal egy ilyenek majdnem mi is áldozatává lettünk. Anyám az utolsó pillanatban tudott felkapni engem, s épp a pinceajtóban voltunk, amikor az egész ház megremegett. A bombázás után szobánkba visszatérve azt tapasztaltuk, hogy az egyik fal beomlott, éppen az, amelyik mellett az én ágyam volt; közepén egy mázsás kőtömb. Ekkor derült ki, hogy a téglaházként megvett épület egy jó része veszprémi, Balaton környéki kövekből készült. A bátyám ágyára egy óriási spaletta esett, ha anyám lassúbb, akkor aligha éltük volna túl ezt a légítámadást. Mindenesetre már ekkor úgy gondoltam, hogy az Úr és a szerencse nem áll tőlem távol, hiszen az utca, amelyben laktunk, egyébként teljesen eltűnt.

Megmenekültünk az orosz „felszabadítás” idején is, amely bátyám szerint inkább „felszabadulás” volt, s ma is élénken él emlékezetemben, amint anyám a veszprémi Nemzeti Bank bombabiztos pincéjében átölelve próbál megmenteni engem a géppisztolyával holtrészegen betámolygó első szovjet katona elől. Innen hazatérve az otthon is meglehetősen emlékezetesen fogadott, mert az anyám által gondosan bezárt szekrények mind fel voltak törve puskatussal, s a hálószoba egyik falán egy örök időkre ott maradó tojásfolt meredt ránk, mert a szovjet katonák célpontként ide hajigálták a tojásokat, amiket már nem tudtak megenni. Nem sokkal jobban járt szegény, karácsonykor kapott hintalovam sem, amelyet szuronyaik számára szemeltek ki célpontnak. A szovjet katonákról azonban mégsem kizárólag ilyen emlékeim maradtak. A hozzánk beszállásolt két orvos, egy őrnagy és egy százados nagyon kedvesek voltak hozzánk, az őrnagy megmentette az életemet, mert tudott gyógyszert adni egy betegségben, a százados pedig kitűnő uzsonnákkal vendégelt meg, akkoriban olyan finom kenyeret, szalonnát és hagymát csak tőle lehetett kapni. A százados nagyon szeretett engem, mert otthon hagyott gyermekeire emlékeztettem. Ebből a találkozásból számomra megmaradt a művelt és okos emberek tisztelete,

ahogy a választékos irodalmi orosz nyelvet is szerettem, csaknem annyira, mint a később megismert és olyannyira szeretett latin nyelvet, amelynek alapjait még apámtól és első hittantanáromtól ismertem meg, majd pedig egy olyan tanár ismertette meg velem igazán a latin irodalmi kultúrát, aki 1956-ban a veszprémi elit vezetője és a forradalmi események irányítója lett. Brusznjai Árpádnak hívták ezt a tanárt, aki nemcsak a zenét szerettette meg velem, hanem a latin mellett a görög irodalmat is, különösen Homéroszt: „a legrégebbit és a legjobbat”, ahogy Goethe mondta, s ilyen jellegű érdeklődésem életem egész további ideje alatt meghatározó maradt számomra.

1957 őszétől lettem az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatója magyar–latin szakos diákként, s a nagy pártellenállás dacára később a görög szakot is sikerült felvennem. A legnagyobb élményeim azonban egyetemista éveim alatt nem magához az egyetemhez kapcsolódnak, hanem az Eötvös Collegiumhoz, ahol igazán szoros kapcsolatba kerültem a könyvekkel, a szakirodalommal és néhány kiemelkedő tudóssal, mindenekelőtt a régi magyar irodalom mesterével, Klaniczay Tiborral, a most elhunyt nyelvészszel, Fábíán Pállal, és azzal a Maróti Egonnal, akitől az ókortudomány műhelymunkáját elsősorban elsajátítottam. Voltaképpen már ekkor kialakultak azok az érdeklődési köreim, amelyek mentén további tudományos életutam is haladt.

Immár csaknem ötven éve foglalkoztatnak engem a Cicero által kimunkált és leírt európai kulturális értékek és erkölcsi alapelvek, különösképpen az emberi jogok, amelyek modern értelmezését elsősorban egy jeles francia filozófusnak, Jacques Maritainnek szoktak tulajdonítani, de amelyeket valójában már a klasszikus antikvitás kimunkált, részben Platón, de főleg a nagy római szónokpolitikus és a latin nyelvű filozófia megteremtője: Cicero. Így részemről nagyon tudatos volt, hogy a későbbiekben Cicero idevágó művei közül többet lefordítottam, s úgy tervezem, hogy életem hátralévő részében is e tárgynak szentelem majd a tanítás befejezése után remélhetőleg még sorra kerülő nyugodtabb alkotó éveimet. Ugyancsak érdekelt mindig a történelem. Így elkészítettem egy jeles római történetíró, Florus Róma történetével kapcsolatos munkája kritikai szövegkiadását, ennek során bepillanthattam Európa több könyvtárába, s megismerhettem azt a középkort, amely hozzájárult ahhoz, hogy a klasszikus antikvitás értékei ránk maradjanak.

Klaniczay Tibor jóvoltából a magyar irodalom is közel állt mindig a szívemhez, főleg az, amely latin nyelven született. Különösen sokat foglalkoztam a Szent István-i *Intelme*kkal, amely a magyarországi irodalom első világirodalmi szintű alkotása, és amely a legszorosabban összekapcsolja kultúránkat az európai civilizációval immár ezer éve óta. Az elmúlt években elkészítettem ennek a műnek új latin kritikai kiadását egy ennek megfelelő új fordítás társaságában. A műnek a francia kultúrával való kapcsolata vezetett el oda, hogy az *Intelme*k francia tolmácsolásban is megjelenjenek. E munka a Limoges-i Egyetemmel való együttműködés keretében készült, s számomra azzal a megtisztelő eredménnyel járt, hogy 2008. május 6-án a Limoges-i Egyetem díszdoktorává avattak, én voltam a harmadik külföldi bölcsész, akit az egyetem történetében ilyen megtiszteltetés ért. Ekkor bejárhattam Limoges környékét, annak a II. Szilveszter pápának a szülőföldjét, aki a középkor egyik legsokoldalúbb tudósa volt, s aki elősegítette Szent István királyá koronázását is. Gerbert d’Aurillac,

aki egy birkapásztor gyermekeként birkapásztornak született, a kereszténység nagy királycsináló „pásztorává” lett, akinek magyarországi nyájára is szüksége volt. Számomra így, hetvenedik évem közeledtével az az eszmény marad meg e nagy francia pápa nyomán, hogy a modern kor globalizációs törekvései közepette sem szabad elfeledkezünk a klasszikus emberi értékekről és a régi kulturális hagyományokról. Ma számomra már elsősorban az kínál lehetőséget, hogy alapító elnöke lehetek a Magyar Neolatin Egyesületnek, amely megpróbálja továbbra is megőrizni keresztény szellemiségünk egy fő letéteményesét, a magyarság „apanyelvét”, a latint. Azt a latint, amelynek hazánkban olyan kiváló alkotó művelői akadtak, mint például Janus Pannonius.

Janus Pannonius

Módos Gábor

alkalmazott fényképész, fotóművész (Szombathely, 1939. május 3.)

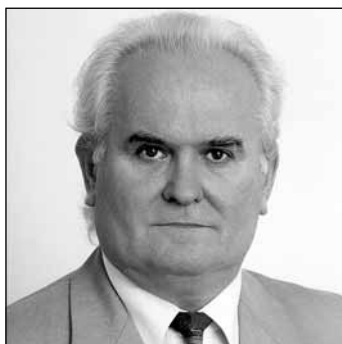
Magamról csak annyit: Boldog ember vagyok, mert az a foglalkozásom, ami a kedvenc szórakozásom. Fényképezek. Ennél többet nem hiszem, hogy el lehet érni az életben.

Kedvenc alkotói területem az emberábrázolás, ezen belül is a portré és az akt. Akkor kezdtem el aktot fényképezni, amikor az még igencsak a tiltott kategóriába tartozott, és nagy áttörést jelentett az 1963-as Dunaújvárosban nyert aranyérem.

Gyerekkoromban képzőművészeti szakkörre jártam, rajzot és festést tanulni. A szombathelyi Gépipari Technikumban érettségiztem, majd ugyanott a Felsőfokú Technikumban szereztem üzemmérnöki diplomát.

1968–1977 Gödöllőre költöztem, és egy kutatóintézetben fotósként dolgoztam.

1978 óta szabadúszóként divatfotókat, reklámokat, lemezborítókat,

plakátokat, prospektusokat, naptárakat, könyveket stb. készíték.

Tagságok:

1960 a Szombathelyi Savaria Fotóklub tagja, 1965–1968 között főtítkára

1966 a Stúdió Nadar Alkotócsoporthoz alapító tagja

1970 a Magyar Fotóművészek Szövetsége tagja, 1986–1990 között elnökségi tagja

1974 a Budapesti Fotóklub tagja

1976 a MAOE tagja, 1996-tól a Fotótagozat elnöke, 1998-tól az Egyesület alelnöke, jelenleg a Felügyelő Bizottság elnöke

1989 a Magyar Reklámszövetség tagja, 1996–1999 között elnökségi tagja

1996 a HUNGART Egyesület elnökségi tagja

1998 a Nemzeti Kulturális Alapprogram Fotókollégiumának tagja, 2000–2002 között a Fotókollégium elnöke

Fontosabb önálló kiállítások:

- 1987 *Akt album – válogatás*, Ofotért Bemutatóterem, Budapest
 1999 *60 év*, Savaria Múzeum, Szombathely
 1999 *60 év*, Palme Ház, Budapest
 2000 *60 év*, Duna Galéria, Budapest; Keresztény Ifjúsági Klub Galériája, Eger
 2002 *60 év*, Magyar Villamos Művek Bemutatóterme, Budapest
 2007 *60 év*, Pécs, Pécsi Fotóklub

Válogatott csoportos kiállítások:

- 1961 Országos Sportfotó Kiállítás, Szombathely (tiszteletdíj)
 1963 Országos Fotóművészeti Kiállítás, Dunaújváros (aranyérem)
 1965 Országos Fotóművészeti Kiállítás, Budapest
 1966 Országos Fotóművészeti Kiállítás, Győr
 1969 Országos Jubileumi Kiállítás, Debrecen (tiszteletdíj)

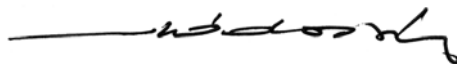
- 1970 Nemzetközi Fotóművészeti Kiállítás, Budapest
 1982 Országos Fotóművészeti Kiállítás, Budapest
 1987 Magyar Fotográfia, Budapest
 1993 Magyar Fotográfia, Budapest
 1997–2003 évente MAOE Fotószalon, Budapest
 2001 Országos Fotóművészeti Kiállítás, Budapest

Díjak:

- 1990 Pécsi József-díj
 2004 MAOE Alkotói Nagydíja

Könyvek, publikációk:

- Akt album*, Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1987
A vendéglátás aranykönyve, Eastin West Kft. kiadása, Budapest, 1995 és 1996

FEKVŐ AKT

Janza Károly

honvédtábornok (Budapest, 1939. május 4.)

Hetven év hetven sorban. Szép feladat! Ki legyen benne és ki miért nem? Apám-anyám, testvéreim, utódaim és szeretteim, barátaim, jóakaróim, pályatársaim, tanárain, példaképek és ellenségek? Ki igen, s ha igen, miért nem? Ez már három sor! Mégis, mi lehet fontos vagy érdekes egy ember életében, amit nemcsak ő tart fontosnak, de esetleg más is érdekel?

Iskolák, tudományos eredmények és fokozatok, kitüntetések, díjak és elismerések? A hit, a tudás, a szorgalom vagy – a sors szeszélye folytán elnyert – beosztások, rangok?

Talán a sors, mely kegyes volt hozzám, és túléltem a második világháborút, 1956-ot, 1968-at, és még ma is élek? A gének, melyeket örököltem, melyek szükséges, de nem elégséges feltételei a sikernek?

Egyáltalán, mi a fontos egy ember életében? Nem akkor, hanem most, utólag, az emlékezet megszépítő hatását is figyelembe véve! Mi volt rossz? Mit hibáztam? Mit tettem volna másként? Mit tegyek ma, a hetven év történései, tapasztalatai birtokában, hogy mindaz hasznos lehessen mások számára, amit elértem? Kell-e mindez bárkinek is?

A múlt könyörtelenül beleszól a jelenbe, elég, ha Szun-Ce, Platón, Machiavelli, Hegel, Marx, Engels és mások munkáit vesszük figyelembe. De lehet-e a kaotikus rövid múlt példaértékű a rendetlen, kiforratlan jelen és a vágyott, rendezett jövő számára? Hogy vehető figyelembe a krumpliból eszkábált detektoros rádió a mikrochipek, a 3D világában? A lovas kocsi és a hibrid autó. Az egyetemen a tetra kocka volt a csúcs az elektroncsövek világában. Számítógépek, laptopok, navigáció – ugyan már: a Neumann János-féle, több termet betöltő számítógépek meg a robusztus szovjet elektronika.

Hát valahogy így telt ez a hetven év, a Mohács-szigeti búbos kemencétől a programozható házi kenyérsütőig, az apácáktól a Tudományos Akadémiáig, a cserkészettől a cserkészetig, a kapitalizmustól a kapitalizmusig!

26 sor, az életmű zöme, és még meg sem születtem!

Vállalva a stílustörést – na de *Az ember tragédiája* is sok színt váltott, az enyém miért ne? Vájljunk tényszerűbbé, még ha ez utóbbi nem is olyan szórakoztató.

Munkáscsalád első fiaként születtem, Újpesten. Apám és testvéreim fontosnak ítélt adatai a Who is Who művekben olvashatóak, na meg az enyém is!

Tizennégy éves korom óta egy munkahelyem volt: a honvédség. Még az Országos Tervhivatalban eltöltött hét évemet is ide sorolom, bár a gazdaságmozgósítás és a hadiipar gondozása nem klasszikusan katonai, logisztikai, védelmi feladat.

Azon kevesek közé tartozom, akik nemcsak elméleteket gyárthattak, rendszereket dolgozhattak ki, de részt vehettünk azok megvalósításában is, megtapasztalva az elmélet és a valóság közti, gyakran gyötrelmes különbségeket. Innovátornak lenni folyamatos szellemi megújulási kényszert jelentett. Talán ezt és nem a „végeredményt” értékelték Az Év Logisztikai Menedzsere címmel, a Zrínyi-díjjal.

Szerencsés voltam, mert taníthattam egyetemeken, azok doktori iskoláiban, folyamatosan ütköztetve az elméletet, a nagyon kritikus, élénk szellemű egyetemi polgárok véleményével.

Szerencsés voltam, mert részese lehettem annak a reformfolyamatnak, amely a nyolcvanas években kezdődött a hadseregben, és, bár jelentős dőccenőkkel tarkítva, de tart még ma is. Ez a folyamat tette lehetővé, sőt kényszerítette ki, hogy nemcsak megírhattam egy új interdiszciplínát, a védelem-gazdaságtant, de részt vehettem annak gyakorlati megvalósításában is.

Manapság már a védelmi aréna lelátóján üldögélek, és nézem, hogyan rúgják a bőrt az utódaink, a mai versenyzők. Ez jó, de az nem, hogy ott üldögél sok értékes, nagy tudású, sokkal fiatalabb kolléga is, létminimum közeli nyugdíjjal és talán keserű szájjal is. Sokáig azt hittem, az átélt „nagy váltás” vesztesei a gyermekeink lesznek, de lehet, hogy mégse? Lehet, hogy ön? Ennyi? Ennyi!

Fájna itt befejezni, de hetven sor az hetven sor.

És mégis! Fiúk! Lányok! Utódaink! Nincs esélyetek egy ilyen pályára, de van egy szebbre, jobbra – és talán boldogabbra is. Drukkolok nektek!

Én pedig a nagy nyíl útját végigjárom hitesen és szerelmesen, hogy förtelmeit e rövid mának nézze túl a szemem.

„Quo vadis, Domine?”

Izsóf Vilmos

színész (Győr, 1939. május 19.)

Általános és középiskolai tanulmányaimat is Győrött végeztem. 1958-ban tagja lettem a győri Kisfaludy Színháznak mint segédszínész. Remek kis epizódokat játszottam többek között Olsavszky Évával és Kun Vilmossal. Ott tanultam meg igazán a színészi pálya alapelemeit, több kiváló művésztől (sajnos, már nem élnek), akikre még ma is hálás szívvel gondolok.

és a *Hunyadiak* mind-mind egy nagyobb szerep, ami a terjedelmet illeti. A kisebb és középszerepek száma meghaladja a százhuszat. A közelmúltból emléteném a *Csíksomlyói passiót*, az *Az úr katonáit*, a *Fantasztikusokat*, és a *Windsori víg nőket*. Közben persze sok film- és tévéjáték epizód szerepe, és a szinkron, amit ma is boldogan művelek.

1960-ban felvettek a Színház- és Filmművészeti Főiskolára, melyet 1964-ben elvégeztem, és Pécsre kerültem. Egy évadot töltöttem ott, és ezalatt három főszerepet és két epizódot játszottam. 1965 áprilisától a budapesti Nemzeti Színházhoz szerződtem. Végtelenül boldog voltam, hisz főiskolás koromban is ott játszottam, és a szakma nagyjait már ismertem.

Ennek már 45 éve, és – bár főként közepes és kis szerepeket játszottam – boldogan gondolok arra, hogy együtt lehettem a színpadon olyan művészekkel, mint Sinkovits Imre, Básti Lajos, Kállai Ferenc, Kálmán György, Agárdi Gábor.

A Lear király, a Mózes, a Marat halála, Az ifjúság édes madara, a Czillei

Jelenleg a régi Nemzetiből lett Pesti Magyar Színházban játszom mint nyugdíjas. 1991-ben Aase-díjas lettem, 2005-ben pedig a színház által alapított Főnix díjat kaptam meg mint az évad legjobb epizodistája.

Végigtekintve színházi életünk elmúlt ötven évén mint ezeknek az éveknek tanúja és cselekvő részese, talán elmondhatom, hogy ma az hiányzik színházi életünkből, ami harminc-negyven évvel ezelőtt éltető eleme volt. A szakma *igazi* szeretete, a kollegialitás, a tisztelet a színpad és a színház iránt. Végül pedig a tisztelet az író, a színpadi mű iránt.

Izsóf Vilmos

Lászlóffy Csaba

költő, próza-, drámaíró, műfordító (Torda, Románia, 1939. május 21.)

Változatok létezésre 1.

Könnyelműség lenne csak úgy odavetni, hogy: ki vagy, amíg nem tudsz kielégítő választ adni arra, hogy honnan? meddig? és miért?...

Olvassátok, felebarátaim, az ezredforduló kihívását, és rá fogtok jönni, hogy minden legenda hercegi tör, mely saját húsunkba vág.

Boldog költő, akinek már csak az üres papírlappal kell szembenéznie. De addig! Ha álmodozó vagy, kamaszként halsz meg. A századvégre maguk az álmok is meghaltak; több ez a felnőtt „vadkornál” – a túlszervezett-túljátszott civilizáció fantáziátlan igazsága ez.

A honnan?-ra egyértelmű a válasz. A géneknek nem a „játékára” gondolok ezúttal, hanem arra, hogy egy belső *égtájnak*, a benned élő természet viszontagságainak vagy kitéve, melynek köszönhetően szívednek nem véletlenül lett ilyen a ritmusa, akárcsak szellemedben a rend. Halottaidra gondolsz, s látod gyermekeidet. Néha elég egy kései felismerés, egy megbocsátással fölérő „tapasz”, hisz többnyire már csak hegeket találsz. (Legszívesebben visszalopóznék oda,

ahol anyám sűrű, fekete haját alig járta volt át a szürke fény. Anyám az volt, aki ma én(?)... – ezt az elhamarkodott vallomást valamikor sikerült lenyelnem; minek ismerje meg gyermekem idő előtt a gének kényszerű játékát?! Mikor a kockázat még az enyém.)

Hányszor bejártam azóta a *tordányi* teret, a szülőhelyet, ahonnan anyám gondviselése és apám álmodozó hite elkísért, mielőtt mint „árvacska-ingben kapálózót / elhasznált újságba csomagolt / a bábáskodó vén történelem”.

Torda. Ahol már sejtettem, hogy lekaszált fényben (szemüreg-mélyben) lányok feküsznek dideregve... Mellük havából ha ki lehetett volna olvasztani a megígért világot!

Ha nem is térnek vissza többé a mágikus pillanatok, mint az, amikor az első hibátlanul leáztatott bélyeggel tenyeremen a konyhai mosdótál felett meghódítottam Afrikát. De végtelennek tűnik a pillanat, amint a ház sötét gerendái alatt spiritiszta nagyapám megérinti vállamat. Atyai nagyapánk, aki három neveletlen fiúgyermekkel maradt – miután végképp beletörődött abba, hogy asszonya kivándorolt Amerikába –, a legpuritánabb szentek életét kezdte élni, a bolondériákat is beleértve. Akkoriban tizennyolc éves apánk írt fűzfaverseket, nagyapa gyógyfüveket gyűjtött a fenyvesek alatt.

Szellemi szülővárosom Kolozsvár lett; tágabb szülőföldem s állandó otthonom a magyar nyelv. És átmeneti lakásra találtam bolyongásaim során a világban s az időben *„kemény földön / leveles könyvtárban / Kemény János emlékiratában / nyílveszőként*

zúgó Ázsiában / kitömött beggyel is élő trófeákban / keresztény máglyán vagy apokrif imában / fiktív hűségben és konkrét árulásban"... Valamikor azt reméltem, hogy vége lesz egyszer minden háborúnak. Nagyanyám azóta túl lenne a százhusz esztendőn, de hiába próbálom vigasztalni magamat, magunkat; hiába hallom a békeidők törpemozdonyait pöfögni térkép-Európában, és látom, amint tejszínhab-füstben legyezők, cvikke-rek, koszorúk, messzelátók, köcsögkalapok úszkálnak, kavarnak, imbolygó lámpafényben tétova árnyak, meghitt homályú zugokba kandikálók, a repkény pókhálós polgári páncélzata előtt sétapálcájuk aranygombját villogtató urak s diszkréten rizsporozott arcukat a napernyőjükön áttűnő sáfránysugarakkal sápasztó hölgyek... Előbb nagypapa mozdulatai lassultak le, majd úgy tapadt apánk széles hátához a csíkos vásznú nyugágy, mint izzadt rabruha, és utolsó bújócskahelyemről meglesve mind áttetszőbb lett, akár egy délutáni csillag a Fellegvár felett... Anyánk súlyos betegen is türelemmel próbálta meg vigasztalni unokáit; de fiam akkor már fél szemmel oly ártatlanul bandzsított a világra – túl korán –, mint hajdan én, midőn még hittem a szomszédunkban letaglózott ló vérevel festett hűségben.

Az egyedüli táj bennünk van. Őszszekuszálva, középkori, ókori körvonalakokkal, böjti szelekkel szántva – ott él bennünk a legmaradandóbb haza. A részleteket úgysem lehet tisztázni (ha meg is őrzi a vers). Érdemes-e egyáltalán?...

Csak azt, aminek folytatása van.

Változatok létezésre 2.

- Holnap megint ma lesz.
- Marad a létezés. Amit nem mindig érzek. Amit kihívással fogadok. Amitől iszonyodom, s hadakozom ellene.
- Részesei vagyunk valami egyetemes, vagy csak vidéki kataklizmának... A művészetek kalandja is az idő csapdájából, a korlátainkból ered. Kilépni önmagadból, ahányszor csak lehet. Az alkotó ember kihívása ez a korlátozó – tegyem hozzá: mindenkori – társadalmi léttel szemben.

(Ezek vallomások egyben alkotómódszeremről, az alkotás folyamatáról is – megközelítés, körüljárás, megjelenítés. Az önvallomás ha vallomásba csap át: kétszeres bukfenc.)

– Kilépni önmagadból, ahányszor csak lehet.

– Lássuk csak az egymást metsző síkokat....

– Van, amikor nem olyan egyértelmű az „átváltás”, a reinkarnáció. Terror, lehallgatás, besúgás légkörében élt a szerző (mindegy, hogy ifjan vagy százévesen) – a hitelesség a tét! – műfajtól függetlenül.

– Hol kezdődik a fikció, és hol a valóság és a képzelet határa?!...

– A tehetség; emberi természetünk ráérzései-ráhibázásai(!) néha nincsenek egyenes arányban a lemérhető közönségsikerrel. Az (öntörvényű) kísérlet kockázatot jelent, abszurdként hat... Mindaz, amit alkotói teljesítménynek tartanak.

– „...de csak a testemmel rendelkezhetnek /.../ a realitás lefelé húzza: mindig lefelé.”

– Ez is örök emberi; az elmúlás, az öregedés is benne van. Ha Déry, Füst Milán, Illyés vagy Mészöly Miklós – az öregedéssel szembesülve – vallott (emlékezett, idézett, fantáziált,

társított), vajon mennyiben műveltek irodalmat?

– Át kell lépnem tudatommal más-hová, másvalakibe... Hát itt tartanék. Ennél a kockázatnál.

Változatok létezésre 3.

Ki akar áldozat lenni?... Jó vicc.
Ki nem akar! – azon sok múlhat.

Képzeld: ennyi fájdalom, ennyi röhögés – kimérve, s a rend (a közép-szeré) elkísér, a Kálváriáig akár.

Őszi álmokra, vesztés napokra ébredve, sötét és nemtelen várakozások, nyirkos leáldozások után. Csupasz hú-sunkból, esendő sejtjeinkből kivirult, a genezis burkán áttünedező új testek – ha a képmás csalóka is.

A génutak küllő-töréseibe, az akna robbantotta üregek tömény porába fulladt meddő viták.

Mikor minden kockára téve. S a palyolat (kényszer)inget úgy öltöd magadra, mintha többé semmit nem kel-lene a romlás álcája mögé rejtened.

A kolozsvári Bástya utca tünemé-nyes, terrort kijátszó (lebíró) szellem-burok! – vagy csak a provincia alvó népét felrázni akaró rángó izomkö-teg... Midőn a láthatatlan jövődő a kölyök-árvaké, nem falansztert tűró balga kísérteteké. Ki tartja meg a magunk fölé képzelt, roskatagon is büszke emeletet?

Fölméri-e esélyét, esélytelenségét az, aki gyanútlanul bámul a hajlékára törő idő elé?

Ha Goethe *Werther*ére nem úgy gondolsz, mint megmosolyogta-tó romantikus hősök lelkizéseire, nyugodt szívvel, mondhatni bátran oda(vissza!)üzenhetsz nekik... „Kö-szönöm, *Wilhelm*, drága részvétedet,

de hagyd, hogy végigszenvedjem az egészemet!”

Lázad az őrült vadé, nem az emel-kedett ünnepi fénytől elélt üres agyú-aké; rangod a természeté, melyben a roncsolódó test, akár egy sötét szo-bában, mit beleng a rózsailat, mohó bódulatban fogadja a lét titokzatos kihívásait.

Talán fel sem esküdtél a sorsra, és közben már elkallódott az idő (s vele mi minden!).

Az élet egyre rövidebb, már csak jó néhány hosszabb nap a bolthajtásai alatt kikezdett, boltíveivel még incsel-kező öreg város színtaljai közt, ahonnan megszökni nem érdemes – már csak tartósan igazi, őszinte „műhelyei” mi-att sem –, s ahol a nők soha sincsenek egyedül és sokkal józanabbak annál, mint amilyenek megálmodták ma-gukat.

Az élmény megsárgul, elporlad. A látomás épen marad. (Az Európára mért igaz: mi obszcén volt vagy alatto-mos: a győztes fölényű, gunyoros rém új nevet véset kőbe, fába. A hóhér elkísér, mint jó kísértet.)

Hogy mi rejtőzik a posztkorok kétes értékítélete mögött? (Ha mellőz-hető Berzsényi – jönnek nyilván az új *Ber-zsenik!*) Ami már nélküled készül, avagy romol! Mímelt posztmodor-ér-zetek együtthatója.

Vagy – miután volt, ki velőt falt, vért lefetyelt – csupán a pártos önzés teljes, sötét zűrzavara.

A vesztés az, ami még megtart.

Mi lesz veled, Európa? A halálfej-„kollekció” szagtalan, a történelem viszont mindig bűdös valakinek.

Csupa irrealitás. Felállok apám régi íróasztala mellől, behunyom a szemem, és ráncosnak látom a kiszu-perált írógépet. A kopott, kiszáradt

szalag s a fémbillentyűs betűk(!) – ha valamelyik letört, csak rendőrségi bejelentés után volt szabad kicserélni –, nem, nem ilyen helyen szoktak erőt venni rajtunk az „érzéki kísértések”, például az, hogy a „törzsi élet” volt igaz, a harapás helye beforrt, de sehol fölösleges száj, aki szól. Ajtódat hasztalan csukod be – mögötte(d) fantomok; zöld eszmék fellengzőssége, zizgő gazok.

Szeméttároló század... A katarzis is pótszer: nem óv, csak összehord minden bűnt s hiányérzetet..

Időnként apámra gondolok, aki nehezen tudta kivárni, hogy a ház valamelyik szögletében lélegzetet vehessen...

A demagógia mindig újra kinő, mint a gyom, elpusztíthatatlanul. Új cégér alatt kurafik, bájgúnárok (csak szipoly bennük, semmi lélek). Nem jobb elkerülni egymást?...

„A tehetségtelenek nem árthatnak nekem”, állítja, megjátszva a magabiztos elmét, Viktor Jerofejev. És az erőszak?...

Mikor a hit még erős volt bennem, sebezhetetlen.

Hanyatlásunk félelmetesebb, vagy csak rejtelmesebb, mint a szürkületig köröző héja a temetődomb felett.

Halottaink rég kiléptek a kriptasötétségből, s velünk képzilegnek. Agyunk férges sűrűjében vergődik nemsokára.

Minden könyv képlet.

Minden könyv képtelenség.

Ki gondolta volna, hogy egyszer még én is... olyan Füst Milán-forma vigyorral vagy gyomorba sújtó árván, mogorva önváddal, Szabó Lőrinc módra?...

(Siralmas könyvtár, te kire maradsz?)

*

A tragédia rég nem divat; legfeljebb a tömeghalál.

Nem panaszt, csak memoárt / pötyögtetek. Minthogy árt / a sok monoton, sekély / versesély (se kedv, se kéj), / az idő kizsigerel / úgyis, maradék hitem; / ne hagyjon a siker el / engem, téged, őt – item.

Már nyújtózkodik bennem a halott, de még nem jutott időm megfejteni: ki véd meg önmagammal szemben?

Lőrinc Csaba

Györgyi Kálmán

jogász (Budapest, 1939. május 24.)

A Napút Évkönyv 2009 felkérését igazán barátságos cselekménynek tekintetem, hiszen a nekem küldött felkérő levélben az áll, hogy a felkérés „jelességeinkhez” szól, ami úgy is érthető, hogy ezek egyike, mármint a „jelességek” egyike, én volnék. A felkérő levélben azt is olvashattam, hogy a folyóirat „tisztelni” kíván a 2009-ben 70. életévüket betöltő „alkotók” előtt. Az ünnepi alkalom tehát a 70. születésnap, amelynek 2009-re kell esnie.

Megvallom, ezt a bizonyos 70. esztendőt olyan nagyon ünnepelni valónak nem tekintem, és a legszívesebben eltagadnám. Azon igyekszem, hogy rendszeres sportolással próbáljam megőrizni szervezetem működőképességét, de az ily módon elérhető eredmények mégis szerénységre intenek.

Minap a 2-es villamosra felszállva egy fiatalember az ülőhelyét kínálta nekem. Fontos esemény – először fordult velem elő ilyesmi. Én elég otrombán viselkedtem, mert ahelyett, hogy a koromnak szóló gesztust illő módon nyugtáztam volna, azt kezdtem bizonygatni, hogy én az ily módon felkínált ülőhelyre bizony nem kívánok leülni. Még az is megfordult a fejemben, hogy átgondoljam, ki is lehetett az, aki az ifjút felbujtotta arra, hogy ilyen durván figyelmeztessen az idő múlására.

A megtisztelő felkérést megkapva először azt kellett tisztáznom, miféle érdemek boldog tulajdonosaként kaphattam felvételt „jelességeink” közé. Azért ez viszonylag könnyen kideríthető volt. Életemnek egy szakasza volt, amely nevemet országosan ismertté tette: 1990-től 2000-ig, kerek tíz esztendőn keresztül én voltam ennek az országnak a legfőbb ügyésze.

A legfőbb ügyészt a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja meg hatéves tartamra, és túlzás nélkül sorolható a fontosabb jogi tisztségek közé.

Én viszonylag fiatalon, talán a gimnázium első osztályában határoztam el, hogy jogász akarok lenni, de ez nem ment olyan nagyon könnyen. Két sikertelen felvételi vizsga után csak a harmadik nekifutásra sikerült bevenni a budapesti jogi kar kapuit. Kétszer olvashattam el, hogy noha megfeleltam a felvételi vizsgán, helyhiány miatt mégsem vesznek fel. Később, amikor a budapesti jogi kar dékánhelyettese, majd dékánja lettem, igazán jobban meg tudtam érteni az elutasított felvételizők és szüleik lelkét, amikor mindent megmozgattak annak érdekében, hogy bekerüljenek az egyetemre.

Az oklevél megszerzéséhez vezető úton a felvételi csak az egyik volt a sok akadály közül. Akit felvettek, annak az öt év alatt valamiből élnie kell. Én szü-

leim ötödszülött gyermeke voltam, és négy idősebb testvérem is tovább tanult és diplomás ember lett. Ennek a feltételeit a szüleim teremtették meg. Édesapám, aki röntgenorvos volt, éveken keresztül két műszakot teljesített, hogy etetni és ruházni tudja gyermekeit. Édesanyám pedig, a hivatalos elnevezés szerint, „háztartásbeliként” vitte végbe azt a csodát, ami az öt gyerek üzemeltetéséhez szükséges volt.

A joggal való legelső találkozásom megelőzte az egyetemi tanulmányaim megkezdését. 1956. október 25-én történt, hogy egymagamban az utcán menvén egy szilvaszínű egyenruhás rendőr hozzám lépett, elfogott, és bekísért a Deák téri rendőr-főkapitányságra. Itt előbb másfél órát állhattam a fal felé fordulva, feltartott karokkal, majd kihallgattak, aztán rabosítottak, majd az alagsorba vittek le, és beültettek egy kétszemélyes zárkába, harmadikként. Egnapi fogság után hazaengedtek, amiben az volt csak nyugtalanító, hogy délután hat órakor tettek ki az utcára, épp akkor, amikor elkezdődött a kijárási tilalom. De hazaérkeztem épségben, egészségben. Ezt az élményt azért tartottam fontosnak, mert aki egy napot eltöltött rendőrségi fogdában, az másként gondolkodik a szabadság értékéről és a szabadság elvonásának súlyáról.

Már befejeztem jogi egyetemi tanulmányaimat, és ifjú tanársegédként a budapesti jogi kar büntetőjogi tanszékén dolgoztam, amikor kevés híján újból közel kerültem a joghoz. A történet jobb megértéséhez el kell mondanom egy, az 1960-as években népszerű viccet. Ez így szól:

Kohn hivatalos kiküldetésben nyugatra utazik. A kiküldetésből küld a munkahelyének Budapestre egy szép képeslapot, amire ezt a szöveget írja:

„A szabadságot választottam. Kohn.”

Néhány nap múlva hazaérkezik és megjelenik a munkahelyén, munkatársai legnagyobb ámulatára. Kohn a csodálkozókhoz fordul:

– De hát mit csodálkoztok?

Egyikük kinyögi: – Hát a szöveg miatt, hogy a szabadságot választottad.

– Hát persze hogy a szabadságot választottam. Miért, ti hogy értettétek?

Nekem is sikerült egy ehhez kicsit hasonló történetet összehozni.

1968-ban úgy adódott, hogy elnyertem egy egy hónapos ösztöndíjat egy orosz nyelvtanfolyamra. Kiutazásom előtt azonban egy kedves barátomat, aki épp Münchenbe készült, megkértem, hogy Németországban adja fel azt a levelem, amelyet a budapesti jogi kar párttitkárának címeztem. A levél így szólt:

„Kedves X.! Azt hiszem, az elmúlt esztendő alatt megismerhettél annyira, hogy elhidd, valóban jelentős körülményeknek kellett közrehatniok abban, hogy így döntsek. Nem szeretném, ha bárkinek, aki utazásomhoz segítséget nyújtott, emiatt bántódása lenne. Soha semmilyen körülmények között nem fogom elfelejteni, hogy mivel tartozom hazámnak. Baráti üdvözzel: Györgyi Kálmán”

Mire hazaérkeztem, a jogi kar felbolydult méhkashoz hasonlított. Azért, mert a levélen müncheni pecsét volt, arról beszéltek, hogy a Györgyi disszidált, és az akkortájt erre rendszeresített hatóságok emberei is szorgosan munkához láttak. Szerencsére akadt néhány idősebb jogi kari kolléga, aki megakadályozta azt, hogy ennek a tréfának egzisztenciális következményei is legyenek.

Sokan hisznek abban, és példák is szólnak amellett, hogy a pályaválasztásnál meghatározó szerepe van a felmenők pályaválasztásának. Sokáig azt hittem, hogy az én felmenőim között nem találok jogvégezett ősöket. Aztán mégis kiderült, hogy anyai dédapám bíró volt. A Dunántúl című napilap 1941. május 6-i számában volt olvasható, hogy a pécsi ítélőtábla fél évszázados jubileumát ünneplik. A teljes ülésen az ítélőtábla elnöke tartott beszédet, és ebben megemlékezett – mások mellett – az akkor 98 éves Zsabokorszky Ferenc nyugalmazott ítélőtáblai tanácselnökről, aki a pécsi tábla első bírái közé tartozott. Amikor őt a 98. születésnapján köszöntötték, én még két éves sem voltam, így jögi témákról még aligha válhattunk volna szót.

Engem 1990 júniusában választott meg az Országgyűlés a Magyar Köztársaság legfőbb ügyészeként. Ennek a választásnak volt egy érdekes sajátossága, éspedig az, hogy én korábban, megválasztásom előtt nem voltam ügyész, sőt semmiféle bünydözői vagy igazságszolgáltatási munkakört nem töltöttem be. Ebben az időben a budapesti jogi kar büntetőjogi tanszékén dolgoztam mint egyetemi docens, és már egy éve én voltam a kar dékánja. Oktatónak, azt hiszem, elég jó voltam. 1983-ban engem választottak meg a hallgatók a kar kiváló oktatójának, amire mind a mai napig nagyon büszke vagyok, és, noha részesültem különféle hazai és külföldi kitüntetésekben, a legnagyobb becsben ezt a kiváló oktatói címet tartom. De térjünk vissza egy percre ahhoz, hogy nem voltam sem ügyész, sem bíró, és nem lépésről lépésre kapaszkodtam felfelé az igazságszolgáltatási hierarchiában, hanem egyszerre legfőbb ügyész lettem. Ilyesmivel természetesen csakis rendkívüli körülmények között fordulhat elő, és a rendszerváltozás időszaka rendkívülinek is tekinthető. Legfőbb ügyészként jó és hasznos szakmai kapcsolatokat alakítottam ki elsősorban a szomszédos országok ügyészségi vezetőivel. Így például nagyon jó kapcsolatokat ápoltam az osztrák legfőbb ügyéssel, a bécsi generálprokurátorral. Első találkozásunk alkalmával elmondtam neki, miként is lett belőlem Magyarországon legfőbb ügyész, azaz miként cseréltem fel a katedrát az ügyészi stallumra. Figyelmesen végighallgatva a történetet úgy vélte, Magyarországon a rendszerváltozás során az új legfőbb ügyéssel szemben talán épp az lehetett a legfontosabb kritérium, hogy ne legyen köze a korábbi ügyészséghez, és a személyi változás is fejezze ki azt a változást, ami az állami és az igazságszolgáltatási szervezetben végbement. A magyar alkotmány szerint a legfőbb ügyész az Országgyűlésnek felelős és működéséről köteles beszámolni. Tízéves legfőbb ügyészi működésem ideje alatt először 1993-ban, akkortól évenként készítettem országgyűlési beszámolót. Az Országgyűlésnek elég sok beszámolót kell, illetve kellene megtárgyalni, erre azonban nincs kapacitása. Ez magyarázhatja, hogy tíz év alatt csupán egy alkalommal tárgyalta meg a legfőbb ügyész beszámolóját. A beszámoló fogadtatása elég jó volt, az országgyűlési képviselők 96,4 százaléka a beszámolót elfogadta. Ennek nagyon örültem, úgy gondoltam, hogy a beszámoló kedvező fogadtatása azt jelenti, hogy az Országgyűlés megfelelőnek tekinti az ügyészi szervezet működését.

Ápr. 11. 2012.

Várady Tibor

jogász, egyetemi tanár, akadémikus (Nagybecskerek – ma Szerbia, 1939. május 25.)

Kétéves voltam, amikor a városomba (Nagybecskerek) is elért a második világháború. Ez volt az első tapasztalatom a globalizáció és a provincia szembesülésével. A hitleri globális világméretű szembesült a becskerekeli megrögzöttségekkel. Hála Istennek, a provincia maradt meg inkább – ha nem is maradéktalanul. Emlékszem, hogy egyszer a nagyapámat letartóztatták a német megszállók, de ebből nem lett világháborús tragédia. A magyar gimnázium udvarában tartották sokadmagával egynéhány napig. Egy látogatási időpontban az apám magával vitt, az én hátamon volt a kis hátizsák, melyben ennivalót vittünk. A bombázások alatt rendszerint a pincébe mentünk. Emlékszem a lüktető félelemre, emlékszem arra is, hogy hosszabb idő után valahogy elszibbadt a félelem, szüleim és a szomszédok kártyázni kezdtek a pincében. Ezt láttam én. Az apám azt is látta, hogy a legjobb barátját halálba hurcolták. Aztán néhány évvel később orosz tisztet költöztettek be hozzánk. Az egyik többször mutatta nekem a zseblámpáját, mely több színt is tudott váltani. Egyszer a tisztnek vendégeik is voltak, akik a vacsora után elvitték az ezüst evőeszközeinket. Amikor anyám ezt szóvá

tette, az egyik tiszt azt mondta, hogy ez mindenképpen jóvá lesz téve, és másnap kaptunk egy készlet ezüst evőeszközt. Nem a sajátunkat, hanem a Tunnerékét a szomszédból, amit persze vissza is adtunk.

Hétéves koromban indultam iskolába. Néhány hónap múlva közvetlenül tapasztaltam egy rendszerváltást – ebből később többet is láttam. Hazamenet előtt felsorakoztunk kettesével, kézen fogva, arccal az ajtó felé. Tőlünk jobbra állt egyedül a Réber Imre (a legmagasabb fiú az osztályban), és azt kiáltotta: „Isten áldja meg a...”, mire mi kórusban folytattuk: „... tanító bácsit”. Félévtájt jött a váltás. A koreográfia maradt, Réber kiemelt szerepe is maradt, de most azt kiáltotta, hogy „Titóval a hazáért...”, mi pedig rámondtuk, hogy „...előre!”.

Az általános és középiskolát magyarul végeztem. A nyelvekkel szerencsém volt, mert a magyar mellett gyermekkori környezetemben felszedtem a szerbet és a németet is. Ebben akkor és ott nem volt semmi rendhagyó. Ritka szerencse volt azonban az, hogy a városunkban élő egyetlen francia asszonynak az apám volt az ügyvédje, és hetente legalább háromszor franciaórákra jártam hatéves koromtól tizenkét éves koromig. Ezután angolórákra kezdtem járni. Tizenhat éves lehettem, amikor megfogadtam, hogy nem hagyok egy hetet sem elmúlni anélkül, hogy valamilyen kontaktusom ne legyen mind az öt nyelvvel. Ezt azóta be is tartottam. Úgy alakult az életem, hogy magyarul, szerbül (a szerb feleséggel) és angolul nap mint nap beszélek és – legalábbis e-maillal – írok is. Németül

és franciául ritkábban, de úgy értelmezem, hogy a fogadalom akkor is be van tartva, ha elolvasok minden héten egy francia vagy német szöveget. Magyarul, szerbül, angolul rendszeresen tanítottam is, németül és franciául időnként tartottam egy-egy előadást. Felnőttkoromban megpróbáltam spanyolul, olaszul és oroszul is megtanulni. Itt nem jutottam messzire, de néha sikerül (néha nem) egy egyszerű konverzáció; egy-egy spanyol, olasz vagy orosz szakcikket többé-kevésbé meg tudok érteni, ha nem ismeretlen a téma. Nagyon sokat köszönhetek a nyelveknek (elsősorban az ötnak, melyeket kisgyerek- és iskoláskoromban tanultam). Pályám alakulásában pluszesélyt, választási lehetőséget biztosítottak. Amint ezek a sorok is bizonyítják, szeretek a nyelvekről beszélni és írni. Legutóbb megjelent könyvem a nyelvről és fordításról írtam a nemzetközi választott bírások területén (angolul).

Gimnazista koromban író akartam lenni. Nem az lettem. Amikor 1958-ban jogra iratkoztam, ezt még csak halasztásnak éreztem. Később megjelent három szépirodalmi kötetem, ott voltam az Új Symposion első generációjában (egy darabig felelős szerkesztő is), de mégis jogász lettem és vagyok. Egy igazán erős írói véna elég erős kell hogy legyen arra, hogy minden mást elsöpörjön. Ez az erő nem volt meg bennem. Döntő élményem maradt azonban a szépirodalom, szeretnék még a szakmámon kívül eső dolgokról írni és gondolkodni, és ehhez talán nem kell írói besorolás. 2008-ban azonban mégiscsak szembe kellene nézнем az 1958-ban elképzelt halasztás esélyeivel.

1965 tavaszától 1966 tavaszáig egyéves katonai kötelező szolgálatomat teljesítettem Aleksinacon, egy

kelet-szerbiai kisvárosban. Közkatonaként kezdtem, és ebben a rangban fejeztem is be. Kilencvenheten aludtunk egy hálóteremben. Egyetemi végzettsége hármunknak volt, ugyanennyi volt köztünk az írástudatlan is. Számoltam a napokat – ezt tették a többiek is. Később állapítottam meg magamban, hogy ez alatt az év alatt olyan embereket, szokásokat, gondolkodást láttam nap mint nap, közelről, mint előtte vagy utána soha. Nehéz lett volna e nélkül valóságérzetet alakítani.

1967-ben egészen más irányba fordult az életem. Jugoszlávia volt az első kelet-európai ország, melyre kiterjesztették a Fulbright-ösztöndíjat. Sikerrel pályáztam, és a Harvardra kerültem. Ott szereztem 1968-ban magiszteri fokozatot, majd a jogtudományok doktora címet 1970-ben.

Újvidékre tértem vissza, és az Újvidéki Egyetem Jogi Karán tanítottam egészen 1993-ig. A hetvenes években sikerült magyar párhuzamos oktatást létrehoznom körülbelül nyolc-tíz tantárgyból. Én tartottam az első magyar nyelvű órát. A magyar jogi terminológiát tanulnom kellett, ezt nem kaptam ingyen az anyanyelvel. A Milošević-évekig egy újvidéki/beckereki életpályát és életet láttam magam előtt. Néhány ízben tanítottam egy-egy szemesztert Amerikában, de sohasem kísértett a gondolat, hogy ott maradjak. Aztán a nyolcvanas évek végén minden megváltozott. Az ország is, az életünk is, a jövőlátásunk is. Egy darabig politikai szerepet is vállaltam, egy ellenzéki párt színeiben tagja lettem a szerb parlamentnek 1990-ben, majd 1992 júliusában igazságügy-miniszter lettem Milan Panic kormányában, akit nemzetközi nyomás hozott Amerikából Belgrádba. Miniszterségem fél évig sem tartott. 1992 decemberében

Panic Milosevic kihívója lett az előrehozott választásokon. Nem szerepelt rosszul, de nem nyert. Milosevic vett át minden hatalmat. 1993 januárjában elmentem tanítani a Cornell Egyetemre. A kormányváltás valahogyan késett (csak 1993 márciusában került rá sor), így miniszterségem utolsó hónapjait a Cornellén tanítva töltöttem. Belgrádban sem voltam az igazi hatalom része; ehhez az kellett volna, hogy Panic megnyerje a választásokat Milosevic ellen. Nem így történt.

1993 óta Pesten tanítok, a Közép-európai Egyetemen. Itt dolgozik a feleségem is pszichoterapeutaként. Rendes tanára vagyok az atlantai Emory Egyetemen is. Ott évente három-három hónapot és két kurzust tanítottam. 2009-ben már csak egy kurzust és két hónapot tervezek. Kezdem sikernek, eredménynek érezni a leépítést.

Körülbelül a végén járok a feladott hetven sornak. Elmondanám még, hogy két fiunk van, Zoltán és Tibor. Az idősebbik villamosmérnök, és számítógépekkel foglalkozik mint programozó. A fiatalabb jogot végzett, de elsősorban nem a rendszer fenntartásával, hanem a világ megváltoztatásával foglalkozik tüntetése-

ken, melyek minden háborút elleneznek, vagy környezetvédelmi perekben. Idősebbik fiunk révén két unokánk is van. Kezdő nagyapa vagyok még, de elfogultságban már meglehetősen messze jutottam. Minden racionális érv szerint nagyapai örömeim nem rendhagyóak, nem is atipikusak, mégis egészen egyedülállóaknak érzem őket. Anyám Nagybecskereken él még, 96 éves. Igyekszem gyakrabban látogatni. Sem én, sem a feleségem nem szakadtunk igazán el szülővidékünkötől, amikor Pestre jöttünk. Nem adtuk fel az újvidéki lakásunkat sem. Vannak dolgok, melyek csak ott igaziak, van, ami már itt, Pesten. Valamilyest ideiglenesnek érzem a pesti ittlétet – nem tudom, hogy ez mennyire különbözik attól, ahogyan a jogász voltomat is ideiglenesnek láttam az irodalommal szemben. Talán segít, hogy a magyar nyelvben a hovatarozás egyaránt kapcsolódik az „itt” és az „ott” szógyökéhez is. Itthon vagyok Pesten, otthon vagyok Újvidéken és Nagybecskereken.

